

Dilrabo Malikova Ravshan qizi

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-bosqich magistranti

Email: dilrabomalikova21@gmail.com

+998944000456

Annotatsiya: Boshlang'ich sinf ona tili darslari oldidagi eng muhim vazifalardan biri bu – o'quvchilar savodxonligi va so'zlashuv nutqini o'stirishdan iborat bo'lib, ushbu maqolada aynan nutq o'stirishda muhim omil bo'lgan nutq o'stirishga doir ish turlari va metodlar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: nutq ,nutq o'stirish, metod va usullar, so'z boyligini oshirish, konstruktiv mashq, bog'lanishli nutq ,ijodiy mashq, antonim, sinonim, bayon, insho.

Abstract: One of the most important tasks for elementary school mother tongue classes is the development of students' literacy and conversational speech, and this article focuses on the types of work on speech production, which is an important factor in the development of speech. and methods are provided.

Key words: speech, speech development, methods and methods, increasing vocabulary, constructive exercise, connected speech, creative exercise, antonym, synonym, statement, essay.

Аннотация: Одной из важнейших задач для занятий родным языком начальной школы является развитие у учащихся грамоты и разговорной речи, и в данной статье основное внимание уделяется видам работы над речеобразованием, что является важным фактором развития речи. предусмотрены методы.

Ключевые слова: речь, развитие речи, приемы и приемы, увеличение словарного запаса, конструктивное упражнение, связная речь, творческое упражнение, антоним, синоним, высказывание, сочинение.

Nutq deganda so'zlash jarayoni va uning natijasi tushuniladi. Nutq – bu insonning eng oliy, murakkab ruhiy vazifalardan biri bo'lib hisoblanadi. Nutq - odamning ijtimoiy mehnat jarayonida kishilar o'rtasida o'zaro fikr almashinuvi vositasi sifatida vujudga kelgan spetsifik funksiyasi. Inson tashqi olamdagi predmetlar va hodisalarni sezgi organlari yordamida va nutq vositasida idrok etadi. So'z signalizatsiyasi, ya'ni nutq tufayli odam borliqni umuman fikran idrok etishi mumkin. Nutq organlari odam organizmining nutq tovushlari hosil bo'lishida qatnashadigan turli qismlari hisoblanadi. Faol nutq organlariga til, lab, yumshoq tanglay, nofaol nutq organlariga esa tishlar, qattiq tanglay, burun bo'shlig'i kiradi. Nutqning tashqi va ichki, og'zaki hamda yozma turlari bor. Tashqi nutq asosan aloqa bog'lash maqsadlariga xizmat qiladi, shuning uchun u tinglovchilarga tushunarli qilib tuziladi.

Ma'lumki, so'zlashuv tili nutq o'stirishning dastlabki bosqichi hisoblanib, u asta-sekin takomillashib boradi. So'zlashuv tili esa o'qilgan matnlarni og'zaki hikoya qilishda namoyon bo'ladi. So'zlashuvga o'rganish barcha darslar jarayonida amalga oshadi, lekin o'qish darslari yetakchi ahamiyat kasb etishi kerak. Kichik yoshdagi maktab o'quvchilariga ma'naviy kamolot ona tili orqali mujassamlashadi. Ona tili, shu jumladan, o'qish nutq o'stirish ta'lim-tarbiya jarayonidagi eng muhim vositalardandir.

O'quvchilarning og'zaki va yozma nutqlarini me'yorlashda, ularning mutanosibligini ta'minlashda, milliy tilning tabiati va o'ziga xos xususiyatini belgilashda, ifoda va talaffuz qonuniyatlarini aks ettirishda ohangdorlik bilan o'qishning amaliy ahamiyatini o'stirish, adabiy til me'yor va mezonlariga rioya qilish, o'qish metodlarini takomillashtirish yo'llarini izlash va eng qulaylarini amaliyotga tadbiiq qilish zarur.

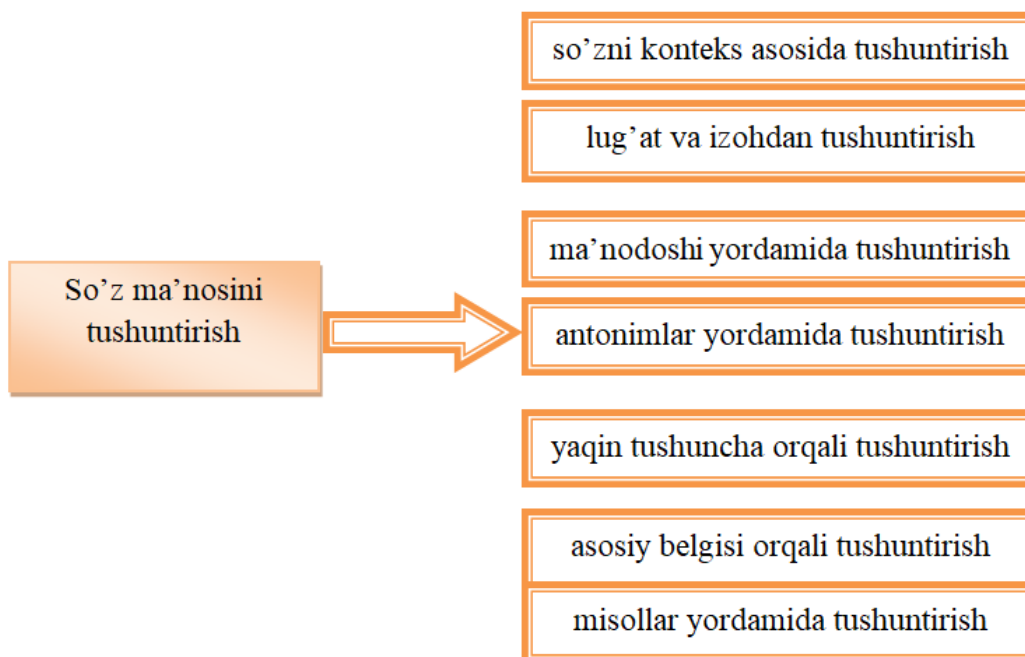
Adabiy til tushunchasi keng qamrovli, ko'p qirrali hodisadir. Adabiy til taraqqiyoti barqarorligini ta'minlashda bolalarning yoshlikdan nutq madaniyatlarini tarkib toptirish va tarbiyalash lozim.

Nutq o'stirish nima? Agar o'quvchi va uning tildan bajargan ishlari ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda tilni har tomonlama (talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilishini, bog'lanishli nutqni) faol amaliy o'zlashtirish tushuniladi. Agar o'qituvchi ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda o'quvchilarning tilning talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilishi va bog'lanishli nutqni faol egallashlariga yordam beradigan metod va usullarni qo'llash tushuniladi. Shuning uchun ham grammatika va imlo dasturi tovushlar va harflar, so'z, gap, bog'lanishli nutq kabi qismlarni o'z ichiga oladi. O'quvchilar nutqini o'stirish boshqa o'quv predmetlaridan o'tkaziladigan mashg'ulotlar bilan ham uzviy ravishda bog'lanadi. Ona tili darslarida o'quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar; ular kuzatishni, o'ylashni va ko'rganlari, eshitganlari, o'qiganlari haqida to'g'ri bayon qilishni o'rganadilar. Ona tili darslari bolalar lug'atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to'g'ri tuzishni o'rgatadi.

O'qish darsi va u bilan bog'liq holda olib boriladigan kuzatish, ekskursiya o'quvchilarga tabiat hodisalari, kishilar hayoti va mehnati haqida, axloq qoidalari, boshqa kishilar bilan muomala qilish haqida bilim beradi. Bu darslarda bolalar nutqiga, uni shakllantirish va o'stirishga keng imkoniyat mavjud. Badiiy asarlarni o'qish, o'qilganlarni qayta hikoyalash, ekskursiyada-predmet va tabiat hodisalarini kuzatish vaqtida ko'rganlarini hikoya qilish o'quvchilar og'zaki nutqini o'stirish vositasidir. Ona tili darslarida esa yozma nutqni o'stirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Grammatikani o'rganish va o'qish darsida o'quvchilar bajaradigan so'z birikmasi, gap tuzish, bayon, inshoga doir turli xil mashqlar nutqiy malakalarni egallashda yordam beradi.

Nutq oʻstirish jarayonida soʻz ustida ishlash muhim ahamiyat kasb etadi , chunki soʻz-soʻz birikmasi va gap qurulishining asosi hisoblanadi.Undan soʻng,gaplarni bir biriga bogʻlagan holda boʻgʻlanishli nutq ustida ishlar olib boriladi.Koʻrsatilgan ushbu uch bosqich yoʻnalishi doirasida turli xil ish turlarini oʻz ichiga qamrab oladi va siz ularni quyida berilgan sxemalar asosida koʻrishingiz mumkin.

1-chizma.

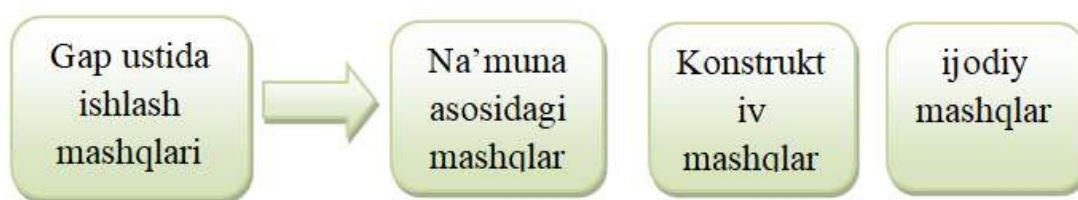
Soʻz maʼnolarini tushuntirish oʻquvchilar lugʻatini boyitadi va nutqini oʻstiradi. Dars jarayonida ushbu ishlar uchun kamroq vaqt sarflanishi yaʼni oʻquvchilatrni asosiy mavzudan eʼtiborini chalgʻitmasligi lozim,buning uchun oʻqituvchi dars jarayonidan avval tushuntirishning eng qulay usulini belgilab olishi darkor.

Gap ustida ishlash oʻquvchilarning nutqini oʻstirishda muhim ahamiyatga ega. Gap ustida ishlashning asosiy vazifasi oʻquvchilarni sintaktik jihatdan toʻgʻri va aniq gap tuzib, tugallangan fikr bildirishga oʻrgatish hisoblanadi. Gap ustida ishlashga oid mashqlar juda xilma-xil boʻlib, analiz va sintezning ustunligiga hamda oʻquvchilarning mustaqillik darajasiga koʻra tasnif qilinadi. Analiz yoki sintezning ustunligiga nisbatan gap ustida ishlash mashqlari ikkiga boʻlinadi:

- 1) analitik mashqlar, yaʼni tuzilgan tayyor matndan olingan gapni tahlil qilish;
- 2) sintetik mashqlar, yaʼni mustaqil gap tuzishga qaratilgan mashqlar.

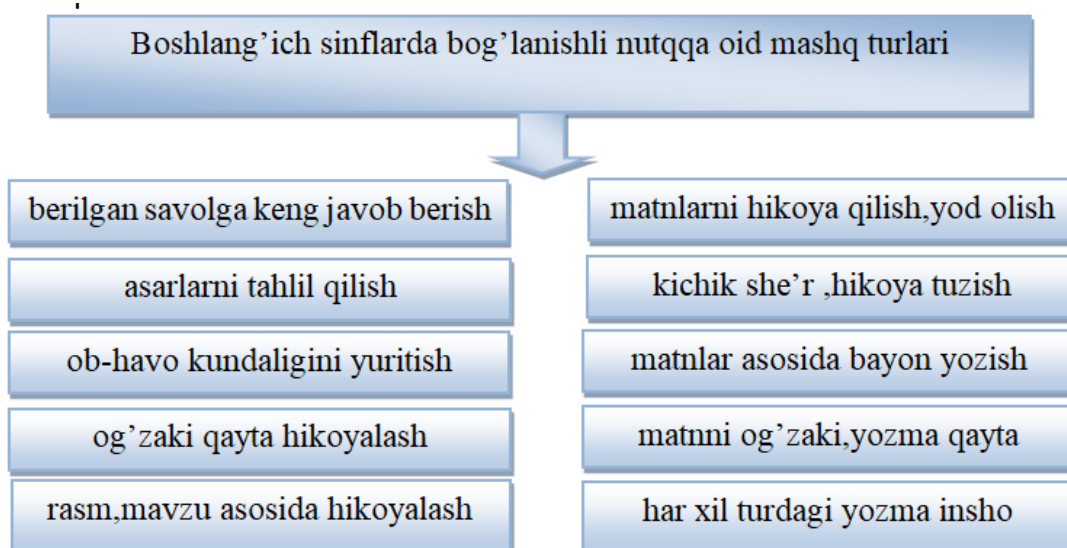
Analitik mashqlar sintetik mashqlarga zamin hozirlaydi, ular parallel holda yoki sintetik mashqdan soʻng analitik mashq oʻtkaziladi.

2-chizma.

Fikrni bayon etish ehtiyojini amalga oshirishga qaratilgan, tugallangan mavzuni ifodalaydigan, logik va grammatik qoidalar asosida tuzilgan, mustaqil, tugallangan va o'zaro bog'langan ma'noli qismlarga bo'linadigan nutq bog'lanishli nutq deyiladi. Bog'lanishli nutq birligi sifatida hikoya, maqola, roman, monografiya, doklad, hisobot kabilarni, maktab sharoitida esa o'qituvchi bergan savolga o'quvchilarning keng, mukammal og'zaki javobini, yozma bayon va inshoni olish mumkin.

Bog'lanishli nutqdan mashqlarning turli xil bo'lishida, avvalo, material manbaiga, tematikaga, shuningdek, janriga, til xususiyatiga, mashq turiga rioya qilinadi. 3-chizma.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. K.Qosimova, S.Matchonov, X.G'ulomova, Sh.Yo'ldosheva, Sh.Sariyev. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent.:NOSHIR nashriyoti - 2009.
2. Nutq turlari.O'qituvchi nutqiga qo'yiladigan talablar 16-dekabr.2020.
3. X.G'ulomova, T.G'affarova .Ona tili darslari 1-sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. Toshkent.:Tafakkur nashriyoti – 2012
4. O.Roziqov, M.Mahmudov va b. Ona tili didaktikasi. Toshkent.:Yangi asr avlodi – 2005.

Internet saytlari:

5. www.ziyonet.uz

6. www.referat.uz
7. www.hozir.org
8. www.wikipedia.uz